

PÓTLÁSOK

P1

[Az I. közlemény képsorozata]

Ezt a sorozatot az 1974. évi közléshez mérten erősen kiegészítettük és átszerkesztettük. Az új sorozat célja a budavári központ faragványait, valamint a regionális változatokat a lehetőséghez mérten néhány példában bemutatni – hasonlóképpen, mint ahogy ezt szélesebb keretekben a schallaburgj-budavári kiállításokban megvalósíthattuk. A szerkesztés irányvonala a képszámok szerint: gótikus előzmények 1-2; Buda és hatása 3-6; Esztergom 7-8; Vác 9; Pest 10; Hont, Nógrád, Heves 11-14; Duna-túl 15-18; Alföld 19-20; Észak 21-22; a Bakócz-kápolna hatásköre 23-26; Észak-Kelet (Sárospatak, Nyírbátor, Ugocsa) 27-30; Erdély 31-39. – Az átszerkesztés szükségessé tette az irodalmi hivatkozások kiegészítését. Ezeket a képszámok, illetve a jegyzet-számok szerint közöljük.

P2

[Irodalom a képekhez]

4. kép. Adefi család sírköve: Balogh 1966. 298 (a címer meghatározása).
5. kép. Ernuszt Zsigmond címerköve Gyurgyevácról. A helység eredeti neve: Szentgyörgy, illetőleg Szentgyörgy-vár, a XVII. rajzok tanúsága szerint (ÖNB Cod. 8607. fol. 5; Cod. 8609. fol. 87). A középkorban a pécsi püspökségé volt.
7. kép. Esztergomi szirén-töredék: Balogh 1933. 17; Balogh 1955. 40; Kat. Schallaburg 1982. Nr. 248.
8. kép. Esztergomi sírkő 1495-ből: Kat. Schallaburg 1982. Nr. 830.
12. kép. Tereske, tabernákulum: Kat. Schallaburg 1982. Nr. 804.
14. kép. Egri töredék vésett virággal: AH 1974/1. 45. 1. 19. kép; (első közlés); Kat. Schallaburg 1982. Nr. 649.
15. kép. Pomáz, tabernákulum: Kat. Schallaburg 1982. Nr. 801.
16. kép. Andocs, sekrestyeajtó : AH 1974/1. 51. 1. 32. kép.
17. kép. Bácsi töredék Váradi Péter címerével: Balogh 1933. 16.
18. kép. Pécsi ajtókeret: G. Sándor M.: Reneszánsz Baranyában. Bp., 1984.
20. kép. Egervári Bereck síremléke: Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 840.
- 21-22. kép. A bártfai városháza ablaka, ajtaja: Balogh 1967. 212.
24. kép. Lőcsei pillér-töredék: Balogh 1973. 200. 1. 304. kép; Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 829. – Két hasonló stílusú, hasonló motívumokkal díszített pilaszter-töredék került elő a lőcsei Szent Jakab templom déli kápolnájának a falából (Jan Chalupceky közlése). Feltehetőleg mind a régebbi töredék, mind az újonnan találtak ugyanazon fülke-kerethez (síremlék, oltár) tartozhattak.
25. kép. Boltozatgyámkő Koroknyárról: Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 824.
26. kép. Pécsi tabernákulum: Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 827.
27. kép. Sárospataki pilaszterfej: Balogh 1975. 90. kép.
30. kép. Perényi Gábor címerköve: Balogh 1973. 210.
31. kép. Geréb László címerköve: Balogh 1933. 18 (első közlés, a címer meghatározása); Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 748.
- 33-34. kép. Váradi töredékek: Balogh 1982/1. 32-24.

35.-35.a kép. Menyő: Balogh 1943. 268-269.

36-37. kép. Szilágyosmlyó, faragványok: Balogh 1943. 287-298.

38. kép. Magyargyerőmonostor, párkány-töredék: AH 1974/1. 51. 1. 34. kép.

39. kép. Keszü, ajtó: Balogh 1943. 256.

P3

[A jegyzetekhez]

2. jegyzet Marosi, E.: Die Anfänge der Gotik in Ungarn – Esztergom und die Kunst des 12-13. Jahrhunderts. Bp., 1984.

P4

4. jegyzet. G. Sándor Mária: Reneszánsz Baranyában. Bp., 1984.

P5

6. jegyzet. Bágyuj L.: A gyulafehérvári székesegyház restaurálása. Építés-Építészetudomány. XV. 1983. 12-26.

P6

19. jegyzet. Balogh, J.: Die Anfänge der Renaissance in Ungarn. – Matthias Corvinus und die Kunst. Graz, 1975.

P7

44. jegyzet. Budai (?) címerkő: Török Gy.: Reneszánsz kőfaragványokról. Művészet-tört. Értesítő. XXX. 1981. 111. 1. 18. sz. (Pest város címere).

P8

59. jegyzet. Kalonday György sírkövéhez megjegyezzük, hogy a Kat. Schallaburg. 1982. 100-101. lapján a sírkövekre vonatkozó rész téves, mivel a szerző nem kaphatott korrektúrát. A mondat helyesen így hangzik: az első csoportba tartozik a Thelegdi sírkő (Mezőtelegd) és a Kalonday sírkő (Kalonda), a másodikba a kapornaki, a felső-elefánti, ráckevei sírkő. – Kalonday sírkőről: Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 940.a.

P9

64. jegyzet. Simontornyáról: Horter Miklós közlései: Kat. Schallaburg. 1982. S. 566-568. Nr. 630-636.

P10

65. jegyzet Koppány T.: Közép-Dunántúl reneszánsz építésze. AH. 1984/2. 183-237.

P11

65. jegyzet. A koroknyai töredékekhez: Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 821/, 824. – A Bakócz kápolna stílusköréhez: Kat. Schallaburg. 1982. S. 671-672, Werkstatt und Einfluss der Bakócz Kapelle (Balogh J. közlése).

P12

[Források]

FORGÁCH 1866 = Forgách Ferenc Magyar Historiája 1540–1572. Közli Majer Fidei. Toldy Ferenc bevezetésével. Pest, 1866. – Mon. Hung. Hist. II. oszt. 16. köt.

LUKÁCS III. 1967 = Lukács L.: Documenta romana historica Societatis Jesu in regnis olim corona hungarica unitis. III. Roma, 1967. (Ezt a kötetet csak 1976 után tanulmányozhattam.)

VERESS 1983 = Veress E.: Giovanni Argenti jelentése a magyar ügyekről. 1603-1623. – Appendix 3. sz. 173-196: 1603. okt. 22. A kolozsvári városi tanács által kiküldött bizottság hivatalos jelentése a lerombolt jezsuita kollégiumból elhordott épület-

maradványokról, ingóságokról. Rövidítve: 1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentése a jezsuita kollégiumból elvitt anyagokról.

P13

[Irodalom]

BALOGH 1975 = BALOGH, J.: Die Anfänge der Renaissance in Ungarn. – Matthias Corvinus und die Kunst. Graz, 1975.

Kat. Schallaburg, 1982. = Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458–1541. Schallaburg '82. Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums. N.F. Nr. 118, Wien, 1982.

BALOGH 1982 = Balogh J.: Varadinum – Várad vára. Bp., 1982. Művészettörténeti Füzetek 13/1-2.

KELEMEN 1982 = Kelemen L.: Művészettörténeti Tanulmányok (II. sorozat). Bukarest, 1982.

P14

[KOLOZSVÁRI MŰHELYEK]

Középkori kőfaragók

1470. máj. 28. A kolozsmonostori konvent négy kolozsvári polgár előtt (az egyik Petrus óragyártó) szerződést köt Laurentius kolozsvári lapicidával „ad praeparationem sartuarii (sanctuarii) cum omnibus attinentiis suis”. (Feltehetőleg a szentély – sanctuarium – építésére szerződtek.) Munkadíj 160 forint, 2 hordó bor, 15 köből gabona négy szalonna (Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. Bd. VI. Bukarest, 1981. Nr. 3803).

P15

A városnév

A városnév magyar eredetét tanúsító pecsét-felirathoz megemlítjük, hogy Szebennek, azaz szász lakosságú városnak a számadásaiban (1500–1516) szintén a magyar helynév változatai találhatóak: „Coloszuar, Colosuar, Kolosuar, Koloszuar, Koloswar (Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt. I. Hermannstadt, 1880. 603. Regiszter).

[KŐFARAGÓK ÉS KŐMŰVESEK]

P16

A mesterséget jelző latin–magyar kifejezések

A régi magyar nyelvhasználatban: lapicida = kőműves, követ művelő, követ faragó, azaz a mai szóhasználatban kőfaragó; murarius = rakó, azaz a falat rakó, a mai szóhasználatban kőműves.

Újabb példák: Régi magyar glosszárium. Szerk. Berrár J. – Károly S. Bp., 1984. 509, 587.

P17

AMBROSIUS KOMIES – KWMIES AMBRUS

1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentésében említve: „Keomiues Ambrus Tizede” a Farkas utcában. Nála nem találtak semmit csak a Tizedének lakosainál (Veress 1983. 194).

P18

BENEDICTVS LAPICIDA – KEOMIVES BENEDEK

1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentése a jezsuita kollégiumból elvitt

anyagokról: „Keomiues Benedek Tizede” a Farkas utcában. „Keomives Benedeknél vadnak faragott keowek, Tegla záz 4 Gerenda, kettő szarwfa, 2 Fwrész dezka, hwzon eöt wres ablak ráma sym vas 90, azonkewl valamy darab vasak.” (Veress 1983. 191).

P19

DIÓSZEGI ISTVÁN

1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentése a jezsuita kollégiumból elvitt anyagokról: „Zeoeh Peter vallya hogy Diozeghy Istwantol is veott penzen faragott keowet” (Veress 1983. 176).

P20

GYUJTÓ MÁRTON

1579. nov. 30. Kvár szkve: „az Gywtho martonnak kwmüesnek fyzetem hog az plebanos hazan az ablakban kerezte, az poganakot és egyeb sok foldozast chenalt fl. 6.” (I/XVII. – SZABÓ T. A.: Erd. magy. szótört. tár. II. Bukarest, 1978. 146)

P21

KŐMIVES JÁNOS – KEOMIES JÁNOS

1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentése a jezsuita kollégiumból elvitt anyagokról: „Keomiwes Janosnal eot zaz tégla, egynéhany faragott keo, ket gerenda az keowekben felis miwelt, kiteol tartozik három forintal és hatwan hét pénzel.” Keomies Janos a Farkas utcában lakott Keomies Ambrus Tizedében (Veress 1983. 194).

P22

IOSEFO MURATORE

1587. Jaroslav. A jezsuiták névsora: „Josephus Britius, massensis, annorum agit circiter 41; fortis. Senis susceptus in sept. armo 1562. Latine utcunque legit, italice bene et polonizat etiam. Murarius et praefectus fabricae. Coadiutor temporalis formatus.” (LUKÁCS m. 1967. 410).

P23

P. MASSIMO MILANESI építésvezető, tervező

1583. márc. 15. Kvár. Szántó István jezsuita levele Antonio Possevinóhoz: „Quintus modus est, ut tota cura fabricae collegii soli Maximo committatur et rector, si mansurus est, in illam non se ingeret.” (Fontes I. 1911. 266)

1584. jan. 1. Kvár. Catalogus patrum ac fratrum S. J. in Transylvania degentium: a kolozsvári kollégiumban: „Maximus Milanensis Florentinus, annorum 54, bonae valetudinis, senex tamen, ingressus Pultoviae 1570. Novit Italice, Latine, Polonice, est expertus in negotiis tractandis et medicinae peritus, est informarius, quo officio perpetuo functus est in Societate, fuit et aliquando praefectus fabricae.” (Fontes II. 1913. 27)

1584. ápr. 15. Kvár. P. Massimo Milanesei jelentése P. Claudio Aquaviva jezsuita generálisnak orvosi működéséről (Uo. 98-100).

1584-ben készítette Massimo Milanesei a kolozsvári jezsuita szeminárium tervrajzait és négy évre szóló költségvetését (AH 1980/2. 273-277).

1586. ápr. 29. Kvár. Massimo Milanesei levele P. Joannes Paulus Campani provinciálisnak: „In Alba si debbe fabbricare un collegio, et per non essere altri, sono mandato io a quella cura.” (Fontes V. 1921. 162)

1586 első felében. A Residentia Albensis névsorában: „Maximus Milanese infirmarius et praefectus fabricae.” (LUKÁCS III. 1967. 648)

1586. jún. vége. Kvár. P. Girolamo Fanfonio levele P. Claudio Aquaviva jezsuita generálisnak, melyben értesíti, hogy többek között átvette az Infermeria gondozását „dopo la partita del carissimo Massimo de Milanese per Alba.” (Uo. 170-171).

1586-ban készítette Massimo Milanese a gyulafehérvári kollégium tervrajzait, feltehetőleg a kialakult jezsuita gyakorlat szerint. Erről és Milanese gyulafehérvári működéséről szóló adatokat l. a 68-70. lapon.

1586. szept. eleje. Gyfehérvár. Massimo Milanese levele P. Joannes Paulus Campani lengyelországi provinciálishoz, melyben szól a pestis pusztításáról és szentmihálykövi tartózkodásukról. Ekkor Milanese „in quodam sacello foetidissimo, prope templum, quia alia habitatio commodior non erat, me recipere...” (Fontes II. 1913. 182-183).

1587. jún. 1. Kvár. Catalogus patrum ac fratrum S. J. in Transylvania degentium. A gyulafehérvári rezidenciában: „Maximus de Milanese, Italus, annorum 59, sanus, sed iam non fortis. Ingressus anno 1569, studuit a puero linguae Latinae parum. Fuit infirmarius et hortulanus, credentiarius aliquando, dispensator, subminister et fabricae praefectus.” (Uo. 214) – Ezzel szemben az 1586 szeptemberében kelt jezsuita jelentés szerint M. Milanese meghalt pestisben (Lukács III. 1967. 643. – AH 1980/1. 68).

P24

KEOMYES MÁTHE

1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentése a jezsuita kollégiumból elvitt anyagokról: „Keomiwes Mathénál hatodfél dezka, de fel miwelte, kétzaz téglá, azt is felmiwelte, hat singh vas egynehany faragott keo.” (Veress 1983. 192) – Farkas utcában lakott Nagy Pál tizedében.

P25

KÓMIVES MIHÁLY – MICHAEL KEOMIWES

1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentése a jezsuita Kollégiumból elvitt anyagokról: „Keomiwes Mihálnal 17 darab keo, 4 zaz téglá, 4 darab Teoke.” A Hosszu utcában lakott a Michael Ortcz tizedében (Veress 1983. 180).

P26

KEOMIWES PAL

1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentése a jezsuita kollégiumból elvitt anyagokról: „14 Gradich keő, valamý keönywechkek.” A Hosszu utcában lakott Zép Balas Tizedében (Veress 1983. 180).

P27

RÓMAI KŐMŰVESEK

1583. dec. 10. Kassa. Antonio Possevino levele Kovacsóczy Farkas kancellárnak a kvári szeminárium építési költségeiről, melyhez 600 aranyat hozott és újabb összeget vár, illetve azokat sürgeti, „quattuor fabros murarios (Rege Ser.mo suppeditante sumptum parte) ad id misissem, iis dudum non esse quod agunt.” (LUKÁCS III. 1967. p. 343. 181)

P28

SERES JÁNOS – Szécsi Seres János

A Széchi családról XV. századi kolozsvári adatok: Jacobus Zechy említve 1466-

ban; Nicolaus Zeech iudex azaz a város bírása 1467-ben (Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen. B. VI. Bukarest, 1981. Nr. 3493, 3524).

P29**SZILÁGYI JÁNOS**

1581. nov. 1. A kolozsmonostori konvent oklevele a jezsuiták beiktatásáról a Báthory Istvántól kapott javakba. A beiktatásnál (okt. 17.) jelen volt „Joannes Zilagi lapicida” (LUKÁCS III. 1967. p. 88. Doc. 30). Irodalom: Balogh J. AH 1979. 194.

P30**KŐMŰVES TAMÁS**

1581. nov. 1. A kolozsmonostori convent beiktatási oklevele a jezsuita javakról, a beiktatásán jelen volt (okt. 17.) „Thomas lapicida.” (Uo.)

P31**VÉGH LŐRINCZ**

1603. okt. 22. A kolozsvári bizottság jelentése a jezsuita kollégiumból elvitt anyagokról: „Veeg Keomiwes Leorincznel két kosár méh, hat zaal zarwfa, harmad fél zaz téglá, Eot darab faragott keo.” A Közép utcában lakott, Tölcséres Lőrincz Tizedében (Veress 1983. 188).

P32**MOLDOVAI MIHÁLY deák**

A céhen kívüli vándor művesek közé tartozott, aki 1587-ben írott verse (Állapotomat jelentem) szerint vándorlása során Erdélyben, Kolozsvárt is megfordult és a kőfaragó mesterséget űzte 20 hétig.

„Igen keményen husz héten
 Űztem az mivet Erdélyben
 De nemsokára elmémben
 Megszakadám testemben.
 Mester vagyok az kőmíben,
 De nagy kárt tön az testemben,
 Hét napig feküvék hévben,
 Megunám magam az hétben.” (Honismeret 1981/2. 35)

P33**[KOLOZSVÁRI MŰHELYEK]**

VII. Dokumentumhoz. – 1588. Kvár, tanácsi jegyzőkönyv: „Myert, hogy Reghy Attiainktol ily bizonios okert Adattatot volt Az keomywesek Ceh lewele hogy eok Reghten elegendeo és Tudos keomives Mestereknek profitealtak magokat lenny... Ilyen biztatasokra Attak volt Attiaink nekik az levelet Mely constai az eöneön Ceh leweleknek eleyboel.” (An. Jk. I/1. 60-61. – SZABÓ T. A.: Erdélyi Magyar Szó-történeti Tár. I. Bukarest, 1976. 1147). A jegyzőkönyv folytatása: „Azért io Jtiletbeol Az Waros Jowara, es hogy a kilseo Nemesseghis Az varost Ne zidalmazza ekteleneol Az Mostany keomyweseknek tudatlansagha miath, Vegeztek .... hogy Ceh levelek ben Maradgyon, Nekik megh Ne Adassek, hanem minden Ideghen keomiwesek zabadon be Ieohessenek, Ez varosba Epithessenek, Soet az illien tudos Mesterekteol ez it való keomiwesekis tanulhassanak.” (Uo. – SZABÓ T. A. i. m. II. Bukarest, 1978. 739. – Megjegyzendő, hogy ez ideiglenes intézkedés volt, mert 1589 tavaszán a kolozsvári kőmű-

vesek megkapták céhlevelüket (AH 1975/1. 44-54). Az „Ideghen keomiwesek” valószínűleg külföldiek, azaz nem erdélyiek voltak.

P34

[MŰEMLÉKEK]

Pákei Lajos rajzaihoz: Az O.M.F. Magyar Építészeti Múzeumának kiállítása Kolozsvár reneszánsz építészeti emlékeiről: Pákei Lajos (1853–1921) rajzai. Székesfehérvár, 1983–1984. A kiállítást rendezte, a katalógust szerkesztette Pusztai László.

P35

Nagy templom (Szent Mihály-templom)

1579. Gyulaffi Lestár: „Maxima campana turri imponitur Claudiopoli cum Judicum ageret laurentius filstich.” (Tört. Tár. 1893. 119)

1585. A nagytemplom és a kis templom leltára Diósi Gergely nótáriustól. Közölve: LAKÓ E.: Két kolozsvári templom leltára 1585-ből. Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények. 1978. 216-219. – Kvár szkve III/XIX. 1-5.

1595. dec. 10. Kvár szkve: bejegyzés az erkély igazításáról (VII/II. 1).

1596. jún. 19. Kvár szkve: bejegyzés az oltár fundamentumköveinek akihányásáról (VII/II. 25).

P36

Kis templom

1585. Kvár szkve (az egyháziak számadásai): a kis templomban a skolabeli gyermekek széke eltörött, megújítják (III/XIX. 28).

Kelemen Lajos 1958. ápr. 26-án Herepei Jánosnak írt levelében a Kis templomot a középkori Szt. Jakab kápolnával azonosította és román stílusúnak ítélte (KÁLNOKI KIS T.: Kelemen Lajos levelei. Levéltári Szemle. 28. évf. 1979. 82).

P37

Farkas utcai klastrom

1581. nov. 1. A kolozsmonostori konvent oklevele a jezsuiták beiktatásáról a Báthory Istvántól kapott javakba, közöttük a Farkas utcai klastromba „cum templo, hortis, areis, turribus atque adeo locis omnibus circumiacentibus iuxta moenia civitatis cum domo proxima, in qua olim religiosae virgines inhabitassent, ut in ea schola aedificaretur.” (LUKÁCS III. 1967. 84-88)

1582. okt. 9. Kvár. P. Jacobus Wujek kvári rektor P. Joannes Paulus Campano lengyelországi jezsuita provinciálisnak: „Fenestras templi magnas quinque circa altare maius perfecimus. Plures hoc anno non potuimus. Scalae etiam sunt absolutae, satis commodae amplae et lucidae. Infirmaria quoque vetus illa accommodata tribus fenestris bene ordinatis et novo pavimento etc. Reliqua necessaria servavimus in adventum R.-tiae T., quia sumptus defuerunt, Sacristia etiam pavimento constrata et cista seu mensa magna, oratorio et lavachro instructa etc. Tecta scholarum iam nobis erunt necessario (!) expedienda. Lignis minimum 200 indigebimus at ea, quorum vectura est difficillima.” (LUKÁCS III. 1967. p. 144. Doc. 63)

P38

Jezsuita kollégium

(1581 előtt) Fundatio a Christophoro principe decimae possessionis Mákó pro pauperibus scholasticis collegii Societatis Jesu Claudiopolitani (Fontes V. 1921. App. VI. No. 5).

1583 körül. P. Jacobus Wujek rektor jelentése a kvári kollégium állapotáról 1582-ben: „Hoc quoque anno in aedificia scholarum et collegii 1000 taleri iubente Rege Poloniae nobis sunt numerati et calx suppeditata. Insuper cum vi ventorum tecta scholarum essent deiecta, impetrati sunt ad eorum reparationem ab Illmo Principe taleri 150.” (LUKÁCS III. 1967. p. 175. Doc. 82).

1583. jan. 14. Kvár. P. Wolfgangus Schreck jezsuita jelentése P. Gaudio Aquaviva generalisnak: „Eadem enim septimana (mikor az ünnepnapokon szüneteltek) totum tectum scholarum nostrarum et bona pars tecti collegii nostri una nocte a vento in terram deiicitur. Solum tectum scholarum centum florenis restaurare non potest.” (Uo. p. 83. Doc. 89).

1583. jan. 29. Niepolomice. Báthory István király, mivel az elhunyt fejedelem (Báthory Kristóf) a kollégium építkezésének folytatására 1000 forintot adományozott, elrendeli, hogy ezt az összeget a kincstár utalja ki: „ne tam necessarium et utile opus destituatur.” Ezt az összeget mindaddig folyósítsák, „quoad fabricatio haec absoluta fuerit.” (Uo. p. 199-200. Doc. 100).

1586. aug. 21. Kővár. P. Andreas Busai jelentése P. Petrus Skarga krakkói jezsuita főnöknek a kolozsvári pestisről, amikor az elhagyott kollégiumot a protestánsok el akarták foglalni, de Martinus Literatus és Kakas István megakadályozták (Uo. p. 613).

– Martinus Literatusról és jezsuita kapcsolatairól: AH. 1976/1. 57; Kakas Istvánról: AH 1975/2. 258-259, 261.

1588. dec. 19. A jezsuiták jelentése a medgyesi országgyűlésről, mely szerint „nos Albaiulia Varadino et Claudiopolitano Collegio spoliabant... statim Claudiopolj seminarium dimissum est, scholae clausae.” (Erd. Orsz. Eml. III. 1877. 257)

Irodalomhoz: LUKÁCS III. Róma, 1967. p. 23-27.

P38a

1603. okt. 22. A kolozsvári városi tanács által kiküldött bizottság hivatalos jelentése a lerombolt jezsuita kollégiumból elhordott ingóságokról. A nagyon terjedelmes és felette tüzetes szöveg a tanúvallomások alapján világos képet ad az elhurcolt építőanyagokról (építőkövek, faragott kövek, szarufák, gerendák, cserepek, ablak- és ajtókeretek stb.). Lakóhely szerint megnevezi a kőfaragókat és más műveseket (asztalosok, tölcséresek, ácsok, cserepesek stb.). Felsorolja továbbá az elvitt ingóságokat: bútorokat, egyházi ötvösműveket, képeket, könyveket. Ezekből kiemeljük, hogy Kádár Jánosnál a Hosszu utcában 12 képet találtak, Dési Szabó Istvánnál a Farkas utcában két képet (182, 194. l.). Meglepő, hogy igen sok könyvet vittek el, közöttük négy példány Calatinus szótárt, az ókori írók közül Pliniust, ezeken kívül evangéliumokat, és bibliákat. A várostörténetileg és művelődéstörténetileg rendkívül fontos dokumentum teljes közlése: Veress E.: Giovanni Argenti jelentései magyar ügyekről 1603-1623. Szeged 1983. – Appendix 3. sz. 173-196. l. – Adattár XVI–XVII. század szellemi mozgalmainak történetéhez 7. köt. Szerk. Keserű Bálint.

P39

Jezsuita szeminárium

1584. jan. 6. Kassa. A. Possevino jelentése Báthory Istvánnak: „Quod attinet monasterium (domonkos kolostor) in usum seminarii conferendum, res equidem pia, neque tamen hoc rerum statu tentenda propter multa evitanda scandala malevolen-

tium. Satius erit interium capaciorem conducere aut etiam emere domum.” (LUKÁCS III. 1967. p. 371. Nr. 192)

1585. A lengyel jezsuita provincia jelentése a kolozsvári kollégiumról és szemináriumról: „6. Domus quoque pauperum studiosorum, quam (ne nomen illud „pauperum” adhuc tenelli hungari militares exhoreant) Sanctae Trinitatis convictum appellant (quod caenobium olim monialium Sanctae Trinitatis inhabitent) adeo creveret ut fere 80 personas hoc anno aliquando aluerit ex collegii solius fere sumptibus.” (LUKÁCS III. 1967. 536).

(1584.) Massimo Milanese költségvetése a szeminárium építéséhez, négy évre elosztva. A kéziratban Possevino feljegyzése: „Fabrica del Seminario di Claudiopoli mandata et disegnata da Massimo Milanese.” Róma, jezsuita levéltár. Codex NN 326. ff. 358^r-361^v.

SPESA DELLA FABRICA DEL SEMINARIO COMPARTITA IN QUATTRO ANNI

Primo anno

	Fl.
Pietra da muro carri n° 1200 (otto per fiorino)	150
Vettura di dette pietre a ungh. 40 il carro	480
Calcine per	200
Rena per	80
Mattoni 100 000	190
Pietre, vettura et fattura di 16 porte	50
Pietre, vettura et fattura di 33 finestre	70
Pietre, vettura et fattura di 54 schalini	60
Pietre, vettura et fattura di 26 pilastrate	170
6 muratori per 36 fiorini l'uno et la spesa	216
2 muratori più principali, la spesa	120
Manovali	150
100 travi lunghe per il tetto a 70 l'una	70
120 travi minori per li solari a 40	48
50 travi minori per 25 l'una	13
150 saruffi maggiori (cinque per fiorino)	30
400 saruffi minori per 5 l'una	20
Legni di quercia per telai delle finestre	10
Legni di tiglia	<u>20</u>
	2147
100 000 tegolette	100
200 000 chiodi per dette tegolette	60
600 latte per il tetto	12
800 000 chiodi per dette latte	10
Chiodi maggiori per il tetto per	8
2000 assi di pino	200
Instrumenti di ferro et di legno	<u>10</u>
	400
	Fl. 2547 <u>2147</u>
	2547

Anno secondo

	Fl.
Pietre da muro carri n° 1200	150
Vetture	480
Calcina	200
Rena	60
200 000 mattoni per li volti	300
100 000 mattoni per muro	150
Vetture di detti mattoni a 40 il migliaio	120
9 muratori	280
Manovali	<u>150</u>
	Fl. 1890
2000 assi di pino	200
Legni di tiglia per	10
50 000 tegolette	50
100 000 chiodi per dette tegolette	30
Al falegname per fattura del tetto e poco	100
All'arcolario per impalcare le stanze	50
Per dolatura di travi per dette palchi	25
Pietre et fattura di 56 finestre	115
Pietre et fattura di 18 porte	56
Catene di ferro per i volti de corridori	120
L'ultima scala al tetto puo esser di mattoni	756
	Fl. 2646 <u>1890</u>
	2646

Anno terzo

	Fl.
Petre da muro carri n°600	75
Vettura	240
Calcina	200
Rena	50
8 muratori	280
Manovali	<u>150</u>
	Fl. 995
100 000 mattoni per il n° de volti	150
60 000 mattoni per ammattonare le stanze (2 Fl. mille)	120
Loro vetture	64
Legni di tiglia per	20
Vetri, vetraro, ferrameni et arcolario per ciascuna finestra Fl. cinque 35 per	
60 finestre, le quali par che ricerchino li vetri	321
Per le finestre de corridori di faccendosi solo l'ultima parte par che basteranno	50
Una porta di fattura all'arcolario et suoi ferramanti costera 3 fiorini addungue	
32 porta costeranno	96
Per coprire d'argilla il sommo della fabbrica	70

	Fl.
12 fornaci maggiori e minori	80
Per varie spese o non poste o scarsamente annotate	<u>180</u>
	1151
Fl. 2146	<u>995</u>
	2146

Anno quarto

	Fl.
Pietre di muro per circondare il seminario, carri n° 600	75
Vettura	240
Calcina per	200
4 muratori	160
Manovali	70
30 000 mattoni per la cornice et merlatura	45
Vettura	<u>12</u>
	802
	2146
	2646
Fl.	<u>2547</u>
	8141

Somma delle somme di tutta questa spesa Fl. 8141

A költségvetés zárószövegében a kiadások fedezését részben a pápától várja (évi négyszáz forinttal, azaz háromszáz arannyal), részben a királytól, Báthory Istvántól, aki mésszel, fuvarral, 4000 besztercei zsindegyel támogatná az építkezést. Végül felsorolja a szükséges személyzet ellátására vonatkozó költségeket. A költségvetés teljes közlése: LUKÁCS III. 1967. 656-658.

A kolozsvári szeminárium tervrajzai, melyeket Fr. Massimo Milanese 1584-ben készített, fennmaradtak a római jezsuita levéltárban, codex Opp NN 326. 81^r-84^v. Ezek a rajzok a következők:

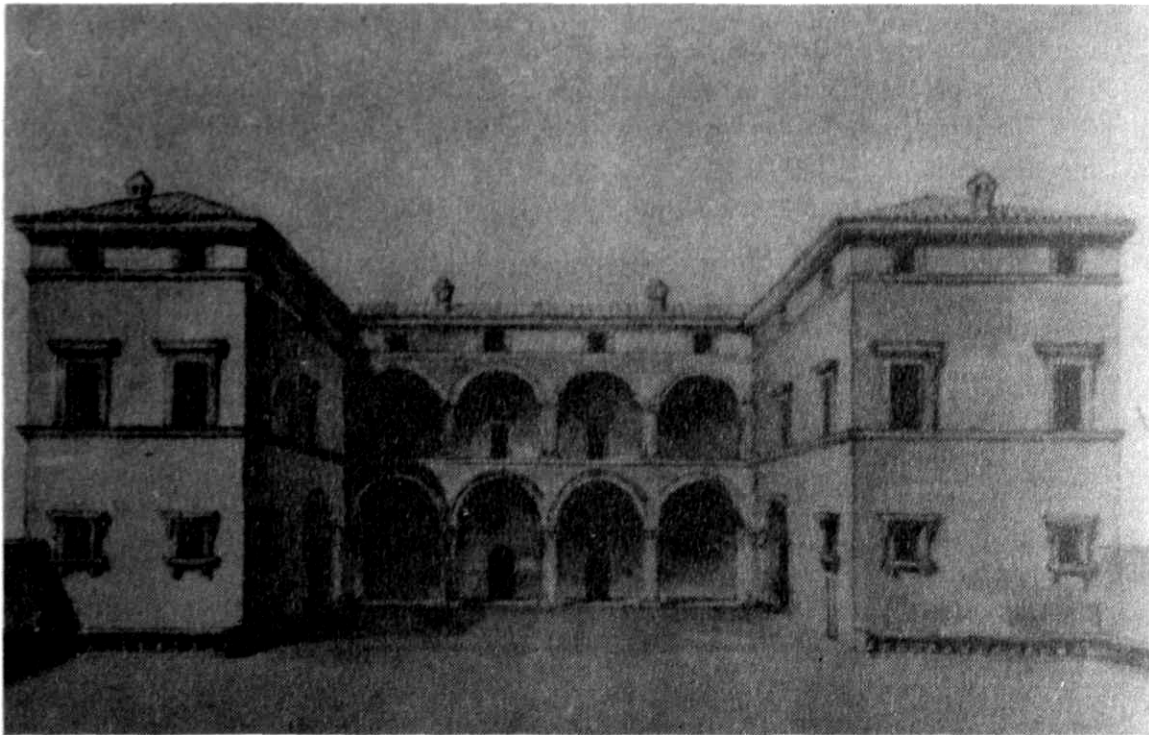
1. A szemináriumnak és tartozékainak helyszínrajza 400 x 310 mm;
2. A szeminárium földszinti alaprajza;
3. A szeminárium emeleti alaprajza. A 2. és 3. rajz együttes mérete 415 x 304 mm. Felirata: „Pro R. Possevino.” Az írás Massimo Milanestől. A rajzok közölve: VI. Közl. AH. 1979. 187, 189.

A rajzok első közlése: VALERY-RADOT, J.: *La recueil des plans d'édifices de la compagnie de Jésus, conservée à la Bibl. Nat. de Paris*. Roma, 1960. 486-487; részletes leírásuk ugyanott E. Lamalle-tól. LUKÁCS III. 1967. 655-659 (az adatok és rajzok közlése). AH 1979/2. 187, 189 (a rajzok közlése).

Mind a tervrajzok, mint a költségvetés ritkaság számba menő, igen fontos dokumentumok; együttesen pedig kitűnően szemléltetik a tervezett épületet. A négy évre szóló részletes költségvetés teljes áttekintést nyújt a kolozsvári építkezések gyakorlatáról és költségeiről; egyben jól egészíti ki az 1589. évi céhlevél adatait (III. Közl. AH 1975. 44-54). Különösen jelentősek az ajtó- és ablak-faragványokra vonatkozó tételek. A költségvetés szerint a faragványok ára így alakult: ajtó kb. 3 frt., ablak kb. 2 frt., a „pilastrata” kb. 6 frt. Az utóbbi tétel az árkádos udvar pilléire vonatkozik, számuk

– 26 – nagyjából megfelel a szeminárium tervrajzán megjelölt udvari pillérsor számának, azaz 24-nek (A tervrajz közölve: VI. Közl. AH 1979. 189). Az ablak- és ajtó-árak (3-2 forint) olcsóbbak, mint az 1588. évi czegei szerződésben található átlagosan 6 forintos ár (III. Közl. AH 1975. 44), nyilván egyszerűbbek lehettek. A pénz vásárlóértékére nézve l.: II. Közl. 1974. 355. Példaként említjük a következőket: 1 forintért 10 ludat vagy 25 tyukot vásárolhattak, 40 dénárért egy rókabőrt, 60 dénárért egy báránybőr subát. Ezekből az adatokból következik, hogy a faragványok csináltatása igen költséges volt. A tervezett épület terjedelméről pedig egyaránt tájékoztatnak az alaprajzok és a költségvetés tételei, melyek 34 ajtót és 89 ablakot sorolnak fel. A szobák boltozattal készültek, vagy deszka mennyezettel, a folyosók boltozattal. Az épületre vagy a kerítésfalra pártázatos oromzatot terveztek téglából (la cornice et merlatura).

A jezsuita szeminárium épületeinek terve, ahogy az Massimo Minatesi tervrajzából (l. a 203, 205, 211. és 213. lapon) ismeretes, feltűnően hasonlít a Villa Farnesina alaprajzához, amelyet Baldassare Peruzzi tervezett 1509–1511 között (közölve: Heydenreich, L. – Lotz, V.: *Architecture in Italy 1400 to 1600*. London, 1979. 189), méginkább a Villa Chigi delle volte felépítéséhez (rajz a Biblioteca Vaticanában – közölve: Chastel, A.: *Le grand atelier d’Italie*. Paris, 1965. p. 58).

Baldassare Peruzzi: Villa Chigi delle Volte. Rajz. Biblioteca Vaticana.

P40

Óvári schola

1571. dec. 27. Kvár. Báthory István megerősíti János Zsigmond adománylevelét (1562. szept. 1.), mely a kolozsvári iskolának évi 250 értékű dézsmajövedelmet biztosít (Veress 1944. I. 158).

P41*Papiros malom*

Irodalom: Pirnát A. – Vegh F.: Új adatok Heltai Gáspárról. Irodalomtört. Közlemények. 1956. 66-74; Jakó Zs.: Heltai Gáspár, papiros malma. Magyar Könyvszemle, 1961. 291.

P41a

Irodalomhoz: Kelemen 1982. 124-129, 256-258.

P42*Óvár*

Kelemen Lajos az Óvár kerítésfalának maradványát a XI. századba helyezi (1958. ápr. 26). Kelemen Lajos levele Herepei Jánoshoz (KÁLNOKI KIS T.: Kelemen Lajos levelei. Levéltári Szemle 28. évf. 1979. 83).

P43*Fő tér 20. sz.*

Irodalomhoz: Kelemen 1982. 133.

P44*Fő tér 26 (27). sz.*

Irodalomhoz: Kelemen 1983. 132, 134.

P45*Fő tér 31 (32). sz.*

Irodalomhoz: Kelemen 1982. 132.

P46*Fő tér 32 (33). sz.*

A tulajdonos Kakas Istvánnak szép könyvtára volt, amelyet a jezsuita kollégiumnak adott. Ezt a könyvtárt utóbb rokona, Joannes Jacobinus elkérte Székely Mózes fejedelemtől és meg is kapta (Veress E.: Joannes Argenti iratai. Szeged, 1982. 172).

A ház irodalmához: Kelemen 1982. 103, 130-132.

P47*Magyar utca északi sora, lebontott házak*

Irodalomhoz: Kelemen 1982. 58-59.

P48*Magyar utca 4. sz.*

Irodalomhoz: Kelemen 1982. 137 (a kapu címerpajzsában levő monogram meseterjelvény).

P49*Magyar utca 32. sz.*

Irodalomhoz: Kelemen 1982. 103, 137.

P50*Közép utca 13. sz.*

Irodalomhoz: Kelemen 1982. 136.

P51*Közép utca 33. sz.*

Irodalomhoz: Kelemen 1982. 136-137 (eredetileg a kövendi Váradi családé volt).

P52*Óvár, Mátyás-ház*

Az irodalomhoz: Szépréti 1981. 176-180 (Története: restaurálása 1942-ben Kós Károly rajzai es munkája alapján, minderről Kós személyes közlése); Kelemen 1982. 102-103, 121-123, 354-355.

P53*Óvár, Heltai Gáspár háza, nyomda műhely*

Heltai Gáspár kiadványainak patrónusai a dedikációk szerint: János Zsigmond fejedelem (RMNY. I. 162, 200, 215, 288. sz.); Csáky Mihály kancellár (RMNY. I. 272. sz.); Csáky Boldizsár (RMNY. I. 187. sz.); Kendy Farkas (RMNY. I. 235); Hagymási Kristóf és Bekes Gáspár (RMNY. I. 3304. sz.); Majláth Istvánné Nádasdy Anna (RMNY. I. 172. sz.).

Az irodalomhoz: Varjas B.: A magyar reneszánsz társadalmi gyökerei. Bp., 1982. 220-241; a Magyar Irodalom Története 166-ig. Szerk. Klaniczay T. (I. kiad. 1964), negyedik 1984. 362-372. (Varjas B.).

P54*Kepyro Antal háza*

1555. Kvár. szkve: adófizető polgár volt „Intra Muros.” (1955/IV. 97)

P55*Házak festett homlokzattal*

1574-ben Pierre Lescalopier feljegyzése: „le 23 Juillet nous vimmes a Collosuar en latin Claudiopolis, belle et forte ville toute peinte par les rues.” (Studi și materiale de istorie medie. IV. 1960. 456)

[HÁZAK MARADVÁNYAI A MÚZEUMBAN]

P56

Wolphard – Kakas ház maradványai (Fő tér 32 (31) sz.)

Ablak 1534-ből és ajtó 1541-ből.

Az irodalomhoz Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 795/a, b.

P57

Bogner – Gelyén ház maradványai (Fő ter 31. sz.)

Ajtó a tulajdonos monogramjával.. 1560 körül.

Az irodalomhoz: Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 796/a.

Kandalló rozettadísszel

Irodalomhoz: Kat. Schallaburg. 1982. Nr. 796/b.

A rozettadísz formai eredetéről, kiemelve Benedetto da Majano műveit: Balogh 1966. 218-219. – Ezzel szemben G. Sándor Mária (Reneszánsz Baranyában. Bp. 1984. 20.) dalmát hatást feltételez. Nem kétséges azonban, hogy ez a tetszetős motívum toszkán és nem dalmát eredetű, tehát Dalmáciában is toszkán, firenzei hatásra terjedt el – hazánkéhoz hasonló módon. Nem kétséges az sem, hogy Mátyás mind építész (Camicia), mind humanistái (Bardini stb.) és követői által a legközvetlenebb kapcsolatban volt Firenzével, sőt Benedetto da Majano meg is fordult udvarában; visegrádi kápolnáját meg éppen Benedetto műhelyében faragott tabernákulum díszítette. Tehát másodkézből jövő, dalmát hatás feltételezése nem megokolt. Annál kevésbé, mert Benedetto egyéb motívumai is feltűntek Budán.

Ami pedig az állítólagos Traui Jakab magyarországi tevékenységét illeti, erről

sem egykorú, sem közel egykorú adat nincsen. Nevét legelőször Istvánffy Miklós említi a XVII. század elején. Istvánffy műve azonban jóllehet saját korára nézve hiteles, annál kevésbé a régebbi korszakra nézve (Balogh 1966. 500; Balogh 1975. 187).

A rozettamotívum elterjedésére nézve a korábban közöltekhez (Balogh 1966. 218-219) a következőket említjük: Papmező (Bihar) párkánytöredék az egykori kúriában; magyargyerőmonostori párkány-töredék; kalotaszegi hímezés; moldvai szóttos.

Ajtó, a párkány frízén sárkányon lovagló puttókkal, 1560-as évek (AH 1976. 44-45).

Mestere e témát talán a provinciális római művészetből vehette. Ilyen ábrázolás látható egy gyulafehérvári római sírkő domborművén (Közölve: Apulun, XIII. 1975. 122).

P58

Ajtópárkány a Közép utcából. 1552

Az egyszerűen tagolt párkányt középen címer díszíti. Végző fokon olasz előzményre vezethető vissza (Róma, San Pietro in Vincoli, sekrestyeajtó Rovere címerrel, XVI. sz. eleje); Erdélyi példái: a gyulafehérvári Lázói kápolna nyugati kapuja; a Wolphard ház ablaka 1534.

[A városfalakból származó sírkövek]

P59

Lucas Literatus Zeoleosi fia. 1574

Felirata: HIC TVMVLATVS EST FILIVS ...

NOBILIS /LV/CAE LITERATI ZEOLEOSI
AO FLINGENVELVE AC HARME LOQVELA
MEMOR EST LINGVA DVLCIS AMORE TVA
AN. DO. 1574 3 DIE OCTOBRIS

Lelőhelye: Vargák bástyája (Bogdánffy bástya). Feliratát közli: B. Nagy Margit (Kelemen 1982. 358).

P60

Bonczhidai Gergely ötvösmester, főbíró koporsóköve 1600-ból, egykor a házsongárdi temetőben, most a Múzeumban, a legrégibb ismert koporsókő. Ez a síremléktípus azonban már jóval korábban kifejlődhetett. Ismeretes Melius Juhász Péter (+1572) koporsóköve (Debrecen, ref. Kollégium). (A koporsókőről Zoltai cikke: Jelentés Debrecen sz. kir. város Múzeuma 1907. évi állapotáról. Debrecen, 1908.)

[Az építtető mecénások]

P61

Izabella királyné

Forgách Ferenc feljegyzése a felvinci tárgyalásokról Ferdinánd király megbízottjaival, kiemelve Izabella királyné nyilatkozatát a korona átadásáról: „me horrescit animus, quae vobis clades, quae mala, calamitates, mente praevideo.” (Forgách 1866. 13)

P62

János Zsigmond

János Zsigmondnak dedikált könyvek közül Valkai András: Magyar királyok eredetéről és nemzetségéről. 1567. RMNY 368. sz. (János Zsigmond Árpád fejedelem

leszármazottja.) – János Zsigmond viszontagságos életéről Csanádi Demeter fejedelmi titkár éneke (RMNY I. 379, 505, 607, 679. sz.).

Lantosához, Bakfark Bálinthoz: Homolya István: Bakfark. Zeneműkiadó. Bp., 1982.

P63

Báthory István

Pótlás az arcképekhez: Domenico Zenoni rézmetszete Kazinczy Ferenc gyűjteményéből. Sárospatak, Nagy Könyvtár (Honismeret. 1984/4. „Kazinczy Ferenc metszet-gyűjteménye”).

Báthory humanistáihoz: Forgách Ferenc 1568 telén ment Erdélybe (Forgách 1866. XXV. l. Toldy Ferenc közlése); és 1571-1575 körül írta művét (uo.). – Brutust 1573. június 1-én hívta meg Forgách országos történetírónak, aki később, 1574-ben érkezett Kolozsvárra (uo. XXXV–XXXVI. l. Toldy közlése).

Báthory István vértete (Bécs, Waffensammlung): Irodalmához: Szendrei J.: Magyar hadtörténeti emlékek. Bp., 1896. 770. l. 6582. sz.; Kalmár J.: Régi magyar fegyverek. Bp., 1971. 300, 297-298. l. 85. kép.

P64

Báthory Kristóf

Forgách Ferenc közlései: az országgyűlés II. Henrik francia királyhoz küldte. „Christophorus Batory de Somlio gallicae, italicae, Hispanicae, linguae gnarus.” (Forgách 1866. 159)

Kincstáráról: 1580. márc. 28. Gyulafehérvár. Báthory Kristóf ötvös műveinek leltára (Szabó K.: Ezüstművek és drágaságok összeírása a XVI. században. Századok 1877. 547-555).

P65

Báthory Zsigmond

Kincstárához: címeres zsebórája. Magyar Nemzeti Múzeum Lt. sz. App. Jank. 80 (A Magyar Nemzeti Múzeum. Szerk. Fülep Ferenc. Bp., 1977. 119. kép); Ivócsészéje. 1592. Magyar Nemzeti Múzeum (Arch. Ért. 1883. 152).

[ERDÉLYSZERTE]

Pótlás a forrásokhoz: **P12**

Pótlás az irodalomhoz: **P13**

P66

Alvinc (v. Alsó-Fehér vm. – Vințul de Jos), várkastély

1574–75 körül. Forgách Ferenc feljegyzései: „Jam in castellum Georgii Alvincium perventum erat, melioresque habitationes Castaldo dederat, ipse proxima cubacula sibi desumserat.” (25) – „Illam arcem Georgius ex imis fundamentis maximis laboribus, atque sumtibus construxit, moenibus, propugnaculis, omnibusque rebus quantum arte et diligentia fieri possunt, nullis impensis parcendo, munivit, tamquam frenum aliquod et ad Transilvaniam et ad Ungariam.” (27) – Martinuzzi „Georgius quomagis despectior mors haberetur septuaginta dies insepultus, loculo asserico inclusus et supra vallum castelli positus jacuit.” (27) – (Forgách 1866. 25, 27).

Az alvinci kastély udvari homlokzatához, háromszögű oromzattal lezárt ablakaihoz analógiaként említjük: Teglio, palazzo Berta (Lombardia. II. Milano, 1932. p. 39. fig. 58).

Irodalmához: Kovács A.: Szabályos alaprajzú, olaszbástyás várkastélyok Erdélyben. Művelődéstörténeti Tanulmányok. Bukarest, 1980. 80 (a Martinuzzi kastély négy tengelynyi részlete a mai északi szárny földszintjén jól elkülöníthető); Szépréti 1981. 151-154) (állapota 1972-ben: az északi szárny még áll).

P67

Bethlen (v. Szolnok-Doboka vm. – Beclean), vár

Irodalomhoz: Beke György: Buvópatakok. Bukarest, 1980. 153-154 („Kerekes Zoltán mutatja az árkot és a föld emelkedést, amely a várfalak fundamentumát rejtik.”); Szépréti 1981. 196-199 (1712-ben rontották le; maradványa: várfaltöredék egy falusi ház pincelejében).

P68

Branyicska (v. Hunyad vm. – Brănișca), vár

1816. Kazinczy Ferenc célja: „meglátni az udvart, mely valaha Martinuzzié volt, kinek itt még áll kápolnája, hol miséit mondogatta...” A Maros „hidasától” jobbra „a Jósikák négy kastélya, melyek számában az itt említett áll legelői. Az emeletes nem nagy háznak (nagyobbat a hely nem enged) kőkerítése van a víz felé és ennek nyugoti szegében kél felette a meszelt kerítésnek a fekete falu kápolna. Csuda formájú fedele bántja a szemet, a szívet szent érzésekkel tölti el.” (Kazinczy F.: Erdélyi levelek. 16. levél – Szauder M. kiadása Bp., 1979. 670)

P69

Ebesfalva– Erzsébetváros (v. Kis-Küküllő vm. – Dumbraveni), kastély

1605. Nagy Szabó Ferenc Memorialeja: a Medgyesen állomásozó németek Ebesfalvára törtek. „Egyszer az Apafi kastélyára – a micsoda akkor lehetett – kijöttek vala, hogy megvegyék; de amazok emberül forgodtanak, sűrűn löttének és nem fértenek hozzájuk a jó lövéstől; elmentenek akkor, de ígérték azt, hogy esmét várják oda rövid nap.” – Az ebesfalviak Marosvásárhelyt vásároltak lőport (Erd. Tört. Adatok. I. Kolozsvár, 1855. 97).

1752. febr. 10–ápr. 12. Urbarium seu Conscriptio fiscalis Dominij Ebesfalviensis. Az északi szárny leírása (Descriptio Tractus Septemtrionalis) szerint az emeleten (contignatio superior) folyosó (Ambulacrum) volt festett, kazettás mennyezettel; a folyosó keleti oldalán pedig ajtó nyílt a nagy terembe (Palatium); az ajtó felett „Lapidi Levigato incisa inscriptio” volt látható, azaz az 1552 évi építési felirat (AH 1980. 36). – (Magy. Orsz. Levéltár. Erdélyi Fiscalis Levéltár. F. 234. I. 14. A).

P70

Egeres (v. Kolozs vm. – Aghires), várkastély

Irodalmához: Kovács A. i. m. 1980. 79 (A vár saroképítményei nem bástyák, hanem pavillonok). – Kovács András feltevésére megjegyezzük, hogy a vár alaprajzából inkább lehet következtetni fejletlen vagy hibásan konstruált bástyákra, semmint pavillonokra. Efféle jelenség másutt is előfordult. A bástyák helyes építése általában nagy probléma volt – még Váradon is, jóllehet nem magán, hanem országos építkezés volt –, mert a tervek kivitelét rendszerint nem a tervező építész irányította. 1572 körül pavillonos alaprajz túlon túl korai lenne és ezért valószínűtlen. – Kovács András említ még egy újabb (1972) előkerült töredéket is: szemöldökkő maradványok, felirata: TIA NECESSARIA 1569 (277. 1. 10. jegyzet). Mivel az eddig ismert adatok szerint Bocskay György 1570-ben kapta Egerest, kérdéses, hogy ez a töredék kinek az épít-

kezéséből származik. Talán Bocskay már korábban is birtokolhatta Egerest, az 1570-es évszám pedig a nova donatio-t jelzi (Vö. Marosújvár, Radnót).

P71

Fogaras (v. Fogaras vm. – Fogăraș), várkastély

1503–1504, 1506, 1509. Szeben város számadáskönyveiben számos bejegyzés Tomori Pálról, a fogarasi vár várnagyáról (Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Hermannstadt. I. 1880. I. az Indexet).

1506. máj. 26. Szeben város tanácsa Paulus Thomory castellanus de Fogarasnak „honore datum” 3 vég szövet fl. 21., amiért kóborló rablókat elfogatott és kivégeztetett (Rechnungen I. 1880. 431).

1513. II. Ulászló oklevelében: „Paulus Thomory et alii castris Fogaras castellani.” (Székely Oklevéltár. V. Kolozsvár, 1895. 43)

1541. febr. 5. Stadthannenrechnung: „Joannes Kys duxit ad Fogaras fabros, quos domino Majlad addixeramus, exp. asp. 40.” (Rechnungen aus dem Archiv der Stadt Kronstadt. III. Kronstadt, 1896. 88).

1550. Tulajdonos Nádasdy Anna, várnagy Daczó Mihály (Székely Oklevéltár, II. Kolozsvár, 1876. 91).

1566. aug. 15. Fogaras. Losonczy Bánfi Pál udvarhelyi várnagy másokkal együtt tanúsítja, hogy Apafi Gergely udvarmester a vár árát 20.000 ezer forintot Majlát Gábornak lefizette (Uo. 210-211).

1568. júl. 30. Gyulafehérvár. II. János választott király megparancsolja Szigethy Pál ítélmesternek, hogy Korniyáti Bekes Gáspárt iktassa be Fogaras vára birtokába. Előző tulajdonosok Szalaházi Tamás veszprémi püspök és lánytestvérei Ferdinánd király adományából; az örökösöktől János Zsigmond a vár birtokot 4.000 ezer forint értékű zálogbirtokkal, Majlát Gábortól pedig 20.000 aranyért megvásárolta (Székely Oklevéltár. II. Kolozsvár, 1876. 228-232).

1573. jún. 3. Bécs. Miksa császár Bekes Gáspár kérésére átírja János Zsigmond adománylevelét Fogaras várára, mely 1567-ben kelt (Az oklevél másolata: Fogaras, ref. egyház).

1583. márc. 13. Niepolomice. Báthory István király rendelete: „Item Cosmo Horvath Pethritivit Arcis nostrae Fogarasiensis Praefecto.” (Székely Oklevéltár. IV. Kolozsvár, 1895. 85)

Irodalomhoz. Szépréti 1981. 15-19 (restaurálása; története néhány téves adattal); Cetatea Făgărașului. Făgăraș (Cluj), 1981. – Monumentul și muzeul.

P72

Gyalu (v. Kolozs vm. – Gilău), várkastély

Irodalomhoz: Szépréti 1981. 184-188 (története; állapota 1974-ben).

P73

Gyulafehérvár (v. Alsó-Fehér vm. – Alba Iulia), székesegyház

Irodalom: Szépréti 1981. 135-146 (restaurálási munkálatok, eredmények Bágyuj Lajos építész szóbeli közlése alapján); Bágyuj L.: A gyulafehérvári székesegyház restaurálása. Építés-Építészettudomány. 1983.

P74

Gyulafehérvár, vár

1574–1575. Forgách Ferenc közlései: „regina autem Civitatem Albam Juliam

in Transilvania peramoenam et fecundum copiarum tenebat, moenibus tamen ad antiquum modum munitam.” – „Tum Geurgius (Martinuzzi) Albam Juliam opugnatam redit” – húsz napos ágyútűz után. Izabella királyné Szászsebesre menekült Ferdinánd vezére Castaldo elől. (Forgách 1866. 2. 12.)

1597. febr. 13. Gyulafehérvár. Maria Christierna fejedelem 100 tölgyfadesztkát rendel a beszerceiektől Fehérvárra (Koncz J.: Beszerce-Naszód megye illetőleg Beszerce város levéltára. Századok. 1889. 45).

P75

Gyulafehérvár, palota

XVI. századi faragványa: kettős, félköríves ablak párkánya. Lelőhelye: a püspöki palota udvara a Kötári jegyzék szerint (ez a közlés eltér a korábban, 1968-ban kapott szóbeli közléstől).

Irodalom: Bágyuj Lajos: A gyulafehérvári székesegyház restaurálása. Kötári jegyzék 54. sz. Építés-Építészettudomány. 1983.

P76

Gyulafehérvár, fegyverház (armamentarium)

Báthory Zsigmond ágyúja 1592-ből. Jelezve

OPERA

ALBERTI ALMASI

TORMENTORUM

PRAEFECTI 1592

Őrzési helye: Istanbul, Topkhapi Múzeum

Irodalom: Szendrei J.: Magyar hadtörténeti emlékek az Ezredéves Orsz. kiállításon. Bp., 1896. Nr. 8705.

Báthory Zsigmond farkas nevű ágyúja 1593-ból.

1614. Segesvári Bálint Krónikája: „Eodem (23. febr.) .... az gyűlésnek előtte (a segesvári országgyűlés előtt) eresztette ismét Bethlen Gábor Szebent az szászok kezében; az Farkast is visszavitték Fejérvárra.” (Erdélyi Történeti Adatok. IV. Kolozsvár, 1862. 183)

[Gyulafehérvár, városi házak (időrendben)]

P77

Castillio lapicida háza

1569. júl. 2. Torda. II. János választott király adománylevelében egy házhely meghatározásában említi Gyulafehérvárt, a falakon belül „ab vna parte vero ... a szebeni polgárok házát, ex altera Providj Magistri Vastellionis Lapicidi Italj.” (Magy. Orsz. Levéltár, Kolozsmonostori konv. Lib. Reg. VI. köt. 38)

P78

A szebeni polgárok háza

1569. júl. 2. Torda. II. János választott király adománylevelében egy házhely meghatározásában említi Gyulafehérvárt a falakon belül a szebeni polgárok házát (Magy. Orsz. Levéltár, Kolozsmonostori konv. Lib. Reg. VI. köt. 38).

P79

Gyuriczko fejedelmi kamarás háza

1569. júl. 2. Torda. II. János választott király kamarásának, Georgius de Quartjnak, másként Gyuriczko-nak Gyulafehérvárt a falakon belül kőházat adományoz,

amely korábban az elhunyt Brassai Jánosé volt. A ház szomszédai egyfelől Castello la-picida Italus háza, másfelől a szebeni polgárok háza (Magy. Orsz. Levéltár, Kolozsmo-nostori Konv. Lib. Reg. VI. köt. 38).

P80**Kovacsóczy Farkas kancellár háza**

Kovacsóczy irodalmi munkásságához: Naplójegyzetei 1563–1567. Bécs, ÖNB Cod. SN. 1912 (Varjas B.: A magyar reneszánsz társadalmi gyökerei. Bp., 1982. 258).

Fejedelmi adománylevelekben Kovacsóczy tevékenységének méltatása: 1580-ban Báthory Kristóf adományleveleiben (Székely Oklevéltár. IV. Kolozsvár, 1895. 68, 70); 1590-ben és 1592-ben Báthory Zsigmond adományleveleiben (Uo. 112, 117).

P81**Lencsés György (†1594) háza**

A Szász utcában állott, 1597-ben Lencsés György fiai, Mihály és Gábor eladták Brassó városának 700 forintért. Szomszédos ekkor iktári Bethlen Farkas és Sennyey Pongrác (Spielmann, J. – Trócsányi Zs. – L. Szini K.: The first scholarly medical book in Hungarian Ars Medica of György Lencsés. Armarium. I. 1976. 147-175). Ugyanitt részletes közlés Lencsés György életéről, tisztségeiről, magyar nyelvű orvosi munkájáról (Ars Medica, kézirat a marosvásárhelyi Teleki Könyvtárban). – Lencsés György sírköve a gyulafehérvári nagytemplomban állott (AH 1980/1. 97-98).

P82**Brassó város háza**

1597-ben vette meg Brassó városa Lencsés György egykori házát a Szász utcában 700 forintért (Armarium. I. 1976. 156-157).

P83**iktári Bethlen Farkas háza**

A Szász utcában állott Lencsés Györgynek 1597-ben eladott háza szomszédsá-gában (Armarium. I. 1976. 156-157).

Bethlen Farkas Báthory István fejedelem familiarisa, 1576-ban Illye várát kapta adományban (AH 1980/2. 230).

P84**Sennyey Pongrác háza**

A Szász utcában állott Lencsés Györgynek 1597-ben eladott háza szomszédsá-gában (Armarium I. 1976. 156-157).

Sennyey Pongrác tisztségei: 1686 portai ügyvivő, 1593–1601, 1607–1610 tanácsúr, 1593–1598 főudvarmester, 1596–1600 küllői főispán (Trócsányi 1980. 34).

[Gyulafehérvár, sírkövek]

P85**Martinuzzi síremléke**

1816. Kazinczy Ferenc gyulafehérvári útjáról: „Még egyszer bementem a temp-lomba, megállottam a Martinuzzi kövén.” (Erdélyi Levelek. 21. levél. Szauder M. ki-adása. 1979. 683–684)

1983. Bágyuj Lajos építész nyilatkozata: „A nyugati kapuktól jobbra a karzatot

tartó oszlopnál megtalált csontváz valószínűleg Martinuzzié.” (Bágyuj L.: A gyulafehérvári székesegyház restaurálása. Építés-Építészettudomány. XV. 1983. 18).

P86

János Zsigmond fejedelem síremléke. 1571

A síremlék mindkét oldalán látható csatajelenetek nyilván János Zsigmond fejedelem 1567-es hadjáratára emlékeztetnek, amikor a felvidék egy részét elfoglalta. Bágyuj Lajos szerint a hadadi csatát ábrázolják.

Irodalomhoz: Bágyuj L.: A gyulafehérvári székesegyház restaurálása. Építés-Építészettudomány. XV. 1983. 18.

P87

Kendi Ferenc és Antal síremléke. 1558

Kendi Antalnak dedikált könyv: Heltai Gáspár: A részegségnek és tobzódásnak veszedelmes voltáról vallott dialógus. Kolozsvár, 1552 (RMNY. I. 98. sz.).

Kendi Ferenc származásáról, tisztségeiről, mecénási tevékenységéről, vasasszentiváni udvarházáról (1532–1533), marosvécsi építkezéseiről (1537, 1555), a vasasszentiváni sírkövek csináltatásáról feleségének, Bánffy Magdolnának (†1538), majd később Lévay Katának (†1551): Balogh 1943. 188-189, 268, 291-292.

P88

Báthory Kristóf síremléke

Veress Endre közlései: „Rk. Főgimnázium díszes épületének pincéjében a Báthory síremlék töredékei.” Említi továbbá, hogy 1601 nyarán Basta hadában szolgáló Rácz György hajdúi szétrombolták a négy gyönyörű evangélista szobrával” (Veress E.: Giovanni Argenti iratai. Szeged, 1983. XXII. l).

P89

Hadad (v. Szilágy vm. – Hodod), vár

1587. szept. Franciscus Copaczi jelentése a szepesi kamarának a vár tartozékairól és birtoklásáról. „Hadad varat az Erdely fejedelem el rontotta volt.” (Urbaria et Conscriptioes. 6. füzet. 78. – Dr. Baranyai Béláné gyűjtése.)

XVII. század eleje. Borsos Sebestyén krónikája: 1562-ben „János király nagy hadat indított és megszállta Hadad várát sok fő vitézekkel Németi Ferenc által, ki akkor Tokajban kapitány vala.” – 1564-ben öszön János Zsigmond „Hadad várát megszállá kit hamaridőn megvőn és mind a földig lerontatá.” (Erdélyi Történeti Adatok I. Kolozsvár, 1855. 18, 22).

1816. Kazinczy Ferenc: „Ez a felső ház a régi hadadi vár udvarán épült... A megholt báró a vár köveiből egy oldalépületet állita és ami köve megmaradt, elhordatá, hogy kertje lehessen, ahol a torony állott. A vár képe még fenn van; azt a 3. testvér, Wesselényinek 4-dik testvére Ferenc, a Wartensleben gyalog német seregek hadnagya, hagyá rajzolatban.” Wesselényi Ferenc meghalt húsz éves korában 1792-ben német csataterén (Erdélyi Levelek. 26. levél – Szauder M. kiadása. Bp., 1979. 702).

P90

Huszt (v. Máramaros vm. – Hust), vár

1574–1575. Forgách Ferenc közlése: a hazatérő Izabella csapatai egy részét „ad obsidionem Hust urgendam mittit.” – „Hustun enim in edito monte et undique vicinis montibus situm est.” Az országot védi a lengyelek felé, ugyanis itt rövid az átjárás Lengyelország felé. Másrészt ez a vár védi a sóbányákat. – Az ostromról: „prae-

fecti Michael Corlath et Benedictus Zalay, excellentes ambo viri, rerum omnium Ubertate ab hoste facti, invito castrum dedit.” (Forgách 1866. 149, 153, 154)

1744. szept. 9. „Inventarium domini Hust: „Supra portam capellae videtur lapidi insculpta: T. PE. BENEDICT SZALAY de BAKONAK ao 1554. Ibidem ac aliis in propugnaculis reperitur insigne familiae Bathoryanae.” (Urbaria et Conscriptiones. 6. füzet. Bp. 1981. 87)

P91

Kolozsmonostor (v. Kolozs vm. – Cluj-Mănăştur), vár

1569. febr. 17. János Zsigmond a kolozsmonostori apátság hat faluját Forgách Ferenc tanácsosnak adományozza (Kövári L.: Erdély történelme I–VI. Kolozsvár, 1859–1866. III. 193).

1570. máj. 22. Torda. János Zsigmond Forgách Ferencnek adományozza: „Castellum seu Curiam Abbatialem Colos-Monostor vocatam.” (Forgách, 1866. LXIX–LXX. Toldy Ferenc közlése.)

P92

Kövesd (v. Nagy-Küküllő vm. – Cueşd), ref. templom

A szentségtartó irodalmához: Kat. Schallaburg, 1982. Nr. 808.

P93

Létavár (v. kolozs v.m – Litenu de Sus), másként Magyarléta

1978–1979-ben régész diáktábor ásott Léta várában Gyulai Pál és Palkó Attila vezetésével. Reneszánsz ablakkeretek kerültek elő, valamennyi mészkőfaragvány. „Egyiken Barlabasi Lénárd alvajdának féldomború faragott címere, pajzsmezőből középen kiemelkedő tulok (bölény) fejjel a hold és nap között”. – A címermeghatározás kérdéses, mert nemcsak a Barlabasi család címerében volt ökörfej, hanem a Balassákéban is, akik a XVI. században egy ideig nótáztatásukig birtokolták a várat. A kérdést a címerpajzs formája döntheti el. Erre azonban a közlésben nincs utalás.

Irodalom: Kabay B.: Kalotaszegi műemlékek kis adattára. Korunk Évkönyve. 1981. 84, 99.

P94

Marosillye (v. Hunyad vm. – Ilia), várkastély

Irodalomhoz: Szépréti 1981. 212-217 (története: téves feltevés szerint Báthory István fejedelem kezdte építeni 1574-ben, ebből az időből azonban csak az országgyűlési végzések ismeretesek; Bethlen születési emléktáblája 1794-ben az enyedi kollégium régiségtárában volt, 1849-ben nyomaveszett; a vár egykori állapotáról az 1640-ben készült inventarium tájékoztat). – Az 1640-i inventáriumot Koncz József közölte 1899-ben a Hunyadmegyei Tört. és Régészeti Társulat Évkönyve. X. 122-147.

P94a

Marosújvár

Gálfi János építkezéseihez: Bólya. Bielz, Julius: Castelul de la Buia. Acta Musei Napocensis. I. Cluj, 1964. 225-236.

P95

Papmező (v. Bihar vm.), kúria

Reneszánsz építészeti töredékek kerültek elő az egyik házból, illetve telekről; ezek az egykori XV. századi kúria maradványai.

Irodalom: Emödi János előadása 1985. márc. 39-án a váradi Múzeumban (Muzeul Țării Crișurilor). – A tanulmány megjelenik a Múzeum Évkönyvében, „Crisia”, 1986-ban.

P96

Radnót (v. Maros-Torda vm. – Iernuț), várkastély

Irodalom (a XVI. századi építkezéshez): Kovács A. i. m. 1980. 82 (az 1574-es ajtó a Bogáthyak idejéből; a kastély északkeleti szárnyának a faragványai Kendi Ferenc építkezéséből származnak, mert megegyeznek a radnóti ref. templom 1593-as portikuszának részletformáival). – Kovács Andrásnak Kendi építkezésére vonatkozó feljegyzése meggyőzőnek látszik, mégis tekintetbe kell venni egyrészt, hogy a kétségtelen hasonlóság ellenére is vannak stílári különbségek, másrészt a formák igen hosszú életűek voltak. Kétségtelen az is, hogy a várkastélynak ezek a részletformái a kolozsvári emlékekkel rokonok, míg a radnóti templom kapuja (1593) más stílusirányba tartozik. – Itt említem meg – félreértések elkerülése végett –, hogy az 1971-es tanulmányomban (Influssi veneziani), melyre Kovács hivatkozik, szószerint ezt írtam: „Kérdés, hogy Radnóton a négy sarokbástyás alaprajz Serena új tervezése-e, vagy pedig még a Kendi, illetve Kornis család régi kastélyából ered-e, melyet II. Rákóczy György csupán 1649-ben vett meg felesége, Báthory Zsófia részére. De kétségtelenül Serena tervezése alapján alakult ki az udvar kettős árkádsora, melyet a legutóbbi restaurálás alkalmával bontottak ki, valamint a déli front emeletén a két sarokbástya között végighúzódo árkádsor, mely sajnos most is végig befalazott” (a tanulmány magyar szövegéből). A vár alaprajzának és bástyáinak fejlettsége inkább késői korra utal.

Újabb irodalom: Szépréti 1981. 108-11 (állapota 1969-ben); Balogh J.: Velencei hatások Erdély művészetében. Kézirat 1985. Megjelenik az Ars Hungaricában. (Augustino Serena építkezése régi inventarium tanúsága szerint.)

P97

Szamosújvár (v. Szolnok-Doboka vm. – Gherla), vár

1574–1575. Forgách Ferenc Martinuzzi építkezéséről, valamint Bánk Pál várnagyról: „Paulus Banc, dux copiarum ad Szamos Ujvárum copias duxit, ut ibi circum spiceret, quid agendum foret...” Martinuzzi halálakor (Forgách 1866. 27).

P98

Székelyderzs (v. Udvarhely vm. – Dărjiu)

Cseffey Benedek sírköve. 1578. – 1577-ben „magister curiae” Kerecsényi Juditnak (Kerecsényi László és Báthory Erzsébet leányának) az udvarában (AH 1980. 240. tévesen Báthory Ilona).

P99

Szentbenedek (v. Szolnok-Doboka vm. – Mănăstirea), Ó-kastély

A szentbenedeki kastély építtetőjének, Keresztury Kristóf kővári kapitánynak ajánlotta Vásárhelyi Gergely jezsuita Catechismusát 1599-ben (RMNY. I. 860. sz.). Ebben említi, hogy Keresztury gyakran idézte Pál apostol vallomását: „életem énné-kem a Chrstus.” (Veress E.: J. Argenti iratai. Szeged, 1983. p. XVI.) Veje, Kornis Boldizsár szintén kapcsolatban volt a jezsuitákkal, 1608. ápr. 10-én Joannes Argenti levelet írt öhozzá (Veress 1983).

Irodalomhoz (1980. 251): Szépréti 1981. 181-185 (az Ó-kastély állapota 1975-ben).

P100

Szilágysomlyó (v. Szilágy vm. – Șimleul Siluaniei). Báthory vár

A várkastély ablakaihoz (egyszerűen profilált keret, egyenes lezárással, azaz vízszintes párkánnyal) analógiák: Róma, Villa Farnesina, Baldassare Peruzzi műve 1509-1511; Róma, Palazzo Baldassini, ifj. Antonio da Sangallo 1520 körül (Heydenreich 1979. Abb. 182, 194).

Irodalomhoz (1980. 257): Szépréti 1981. 189-192 (birtoktörténete, részben téves adatokkal).

P101

Torda (Ó-Torda) (v. Torda-Aranyos vm. – Turda), kamaraház

Orbán Balázs feljegyzései a kamaraházról, amely fejedelmi szállásul is szolgált (Torda város és környéke. Bp., 1889. 343-349).

A kúriát fal övezte, északon kőből rakott galambbugos, két nyílásos kapu vezetett a tágas udvarra. A nagyobb nyílás felett volt látható a felirat 1588-ból. A felirat szövege Orbán feljegyzése szerint: „Regnan/te/ Illustrissimo Dno Dno Sigism/undo/, Báthori de Somlio, Vajvoda Regni Transil/vaniae/ Gubernatore Magco /Magnifico/ Dno Joanne Gicy, camerar/io/ Gaspere Bartakocy porta lapidea erecta est A.D. MDLXXXVIII A... facien. neminem timenus.”

A... facien. neminem timenus.”

A felirat fele két angyal által tartott pajzsban a Báthory címer.

Erről az eredeti állapotról fametszet (Orbán 344-345), mely először a Vasárnapi Újságban jelent meg. Orbán részletesen leírja az épület belsejét is, a beosztását: földszinten és emeleten négy nagy terem és nyolc lakószoba volt, az ajtókeretek díszesen faragottak voltak. Úgyszintén leírja a kúriát övező védőfal rendszerét. Az udvarból a kastélyba nyíló kapu elpusztult felirata: „Regnan/te Illustrissimo Prin/cipe/ D.D. Signism/undo/ Bathory Vaivoda Tram/silvaniae/, Gubernatore Magco (Magnifico) D. Joan/e/ Gicy opus hoc factum Camerar. Joa/ne/ Lrato (Litterato) Kolozvári A D MDLXXXVII.”

1818-ban renoválták, erről az erkély felett a következő felirat volt: „Amultis jam annis desolatum; sub provitore Meritino Domsa totum aedificium renovatum Anno 1818.” Újabb renoválás következett 1887-ben, amikor a falakhoz támasztott pillérek építettek, az emeleti erkélyt eltávolították.

P102

Torda, unit. kollégium

Az egykori unit. kollégiumot részletesen leírja Orbán Balázs és közli feliratát: „Judice Nicolao Pogány, opus hoc in laudem et gloriam nominis Dei et emolumentum Studiosae juventutis erigabatur A MDLXXXIX.”

Irodalom: Orbán Balázs: Torda város és környéke. Bp., 1889. 251.

P103

Torda, Sárközi, utóbb Csipkés-ház

A város piacterén állt, az 1860-as években a homlokzata még ép volt. Orbán leírása szerint a kapuján XV. századi felirat volt, melyen az építető neve, az építés dátuma és latin jelmondat volt olvasható; az ablakok szemöldökkövét hasonlóképpen latin jelmondatok ékesítették. Megmaradt (1889) az épület hátsó része két ablakkal, melynek típusa – mint Orbán hangsúlyozta – az udvarhelyi vár ablakaival mutat

rokonságot. Azaz kettős félköríves ablakok, amelyek az 1540-es évektől kezdve (Alvinc) terjedtek el Erdélyben. Orbán közli a két ablak latin feliratának töredékeit is. Az egyikén:

ALIT B....TA

A másikon:

OVE EDET....

Ot VIDE BVNT

Irodalom: Orbán B.: Torda város és környéke. Bp., 1889. 350-352, 355 (fametszetben közli az épület hátsó részét).

P104

Tótfalud (v. Alsó-Fehér vm. – Taut)

1574. júl. 7-én Pierre Lescalopier felkereste az egykori Szent Mihály kolostort, mely Szentmihálykő vára alatt magányosan emelkedett; akkor földművesek lakták, a templomból magtár lett (Studii și materiale de istorie medie. IV. 1960. 455).

P105

Várad, Végvárad, Nagyvárad (v. Bihar vm. – Oradea), vár

1579–1588. Az építési adatok közölve: Balogh 1982/II. 84-98. Ez időszakban számos ízben dolgoztak kolozsvári kőművesek, kőfaragók Váradon, rendszerint többmagukkal (1579, 1585, 1588 stb.). 1588-ban nagyobb csoport a céhmesterrel együtt ment ki. Újabban számos kőfaragójel került napfényre a várfal kövein.

Irodalom: Balogh J.: Varadinum – Várad vára. Bo., 1982. – Művészettörténeti Füzetek 13/I-II; Détsky M.: A pocsaji Rákóczi udvarház. A Bihari Múzeum Évkönyve. III. Berettyóújfalú, 1983, 99, 105 (adatok 1643-ból, 1649-ből); Kerny T.: ismertetése Balogh Jolán könyvéről: Varadinum. 1982. Művt. Ért. 1983. 3. sz. 180-181 (értetlen felületes megjegyzések; a lényegről – a várról semmi); Szabó T. A.: Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár. IV. Bukarest, 1984. 420 (Váradon dolgozó fundálókról); Possonyi L.: Szent László sírja felett. Új Ember. 1985. jan. 26. („A vár restaurálását... esetleg nemzetközi műemlékvédelmi segítséggel közös munkával végezhetnénk.”)